

Olympische Spelen
voor in bed,
op het toilet
of in bad

Roel Tanja

BBNC uitgevers
Amersfoort, 2016

Inhoud

Woord vooraf	7
Olympische Spelen in de Oudheid	9
De moderne Olympische Spelen	18
1896 – Athene	21
1900 – Parijs	24
1904 – St. Louis	27
(1906 – Athene)	31
1908 – Londen	33
1912 – Stockholm	36
1920 – Antwerpen	40
1924 – Parijs	43
1928 – Amsterdam	46
1932 – Los Angeles	51
1936 – Berlijn	55
1948 – Londen	60
1952 – Helsinki	66
1956 – Melbourne	72
1960 – Rome	77
1964 – Tokio	84
1968 – Mexico-stad	88
1972 – München	94
1976 – Montreal	101
1980 – Moskou	106
1984 – Los Angeles	110
1988 – Seoel	116
1992 – Barcelona	121
1996 – Atlanta	127
2000 – Sydney	133
2004 – Athene	141
2008 – Beijing	147
2012 – Londen	153

Olympische Spelen in de Oudheid

De Kransspelen

De Olympische Spelen waren een van de vier zogeheten **Kransspelen**, of *periodos* (de kring), in de Oudheid. Nu hield bijna elke (belangrijke) stad haar eigen spelen, maar er groeide in de loop van de tijd een soort hiërarchie. De Kransspelen werden zo genoemd omdat de winnaar een krans kreeg – plus nog de eeuwige roem natuurlijk én de fikse beloning die hij ontving van de stad die hij vertegenwoordigde. Naast de Olympische Spelen, die ter ere van oppergod Zeus gehouden werden, waren er ook de Pythische, de Isthmische en de Nemeïsche Spelen. Een belangrijk gegeven was dat er tijdens deze spelen een godsvrede werd uitgeroepen. Dit betrof niet het verbod op alle oorlogen, maar met name op gevechten die de desbetreffende Spelen zouden kunnen hinderen. Zo werden de Spartanen in 420 v.Chr. van de Olympische Spelen uitgesloten, omdat ze een stuk van het Elische grondgebied (waar de Spelen plaatsvonden) hadden aangevallen.

Net als de Olympische werden de **Pythische Spelen** om de vier jaar gehouden, de eerste vonden in 590 v.Chr. plaats. De Olympische en de Pythische Spelen wisselden elkaar om de twee jaar af. De Pythische Spelen vonden plaats in *Delphi* (waar zich het orakel bevond) en ze werden gehouden ter ere van de god **Apollo(n)**. De naam dankten de Pythische Spelen aan de god **Python**, eertijds de bewaker van het orakel van **Themis**, totdat hij door Apollo gedood werd. De winnaars bij de Pythische Spelen kregen een krans, gemaakt van de heilige laurierboom van Apollo. De nadruk lag overigens niet zozeer op de sportprestaties als wel op de muzische disciplines. Aardig was ook dat er al tamelijk vroeg vrouwen aan deze Spelen mochten deelnemen. De Pythische Spelen raakten in verval tegen het einde van de tweede eeuw na Chr. Daarna (vanaf 300 v.Chr.) werden er op andere plekken in het Middellandse Zeegebied nog wel de zogenaamde **iso-Pythische Spelen** gehouden.

De **Isthmische Spelen** vonden om de twee jaar in *Korinthe* plaats, altijd in dezelfde jaren als de Olympische en Pythische Spelen. De Isthmische Spelen waren in het voorjaar, de andere twee vonden in de zomer plaats. De Isthmische Spelen waren ter ere van de god Poseidon (die er tevens de stichter van was) en de eerste werden in 581 v.Chr.

gehouden. De organiserende plaats Korinthe was, in tegenstelling tot Elis (Olympische) en Delphi (Pythische), wel een grote en belangrijke stad. Na de verwoesting van de stad in 146 v.Chr. verhuisden de Spelen naar *Sikyon*, maar in 40 na Chr. waren ze weer terug in Korinthe. Naast muzische wedstrijden waren de paardenrennen het belangrijkste – **Posseidon** was de patroon van deze sport. Ook werden deze Spelen gebruikt om politieke propaganda te bedrijven. Zo liet **Alexander de Grote** zich uitroepen tot Griekse opperbevelhebber in de veldtocht tegen Perzië en kondigde de Romeinse aanvoerder **Titus Quinctius Flamininus** er de ‘bevrijding’ van Griekenland af, toen de Macedoniërs definitief waren verslagen. De krans die de winnaars tijdens de Isthmische Spelen konden verdienen, was er een van pijnboomtakken, die later werden vervangen door een krans van selder(ij)takken – daarna nog lekker in de soep, moet je maar denken.

De **Nemeïsche Spelen** vonden tweejaarlijks plaats in het stadje *Nemea*, in de jaren dat er geen andere Spelen werden gehouden. De eerste werden georganiseerd in 573 v.Chr.; daarmee waren ze de jongste van de Kransspelen. De winnaars van de atletiek- en paardenrenwedstrijden ontvingen een olijfkrans, later, na de Perzische oorlogen, werd ook die vervangen door een selderijkrans. Andere onderdelen van de Nemeïsche Spelen waren muzische wedstrijden, boksen, boogschieten, worstelen, discus- en speerwerpen. Aardig was dat in de Romeinse keizertijd de Nemeïsche Spelen die plaatsvonden in het jaar ná de Olympische, verhuisden naar de winter. Daarmee waren het dus eigenlijk de eerste officiële Winterspelen.

De winnaars die in een hele cyclus van vier jaar alle Spelen wonnen – deze *periodos*-winnaars van een soort grand slam dus – werden als grote helden vereerd. In principe kon dit elke atleet uit Griekenland overkomen, behalve de inwoners van Elis; hun werd verboden om aan de Isthmische Spelen deel te nemen.

De Olympische Spelen

De **Olympische Spelen** werden om de vier jaar georganiseerd en vonden plaats rondom het heilige domein *Olympia* (de *Altis*), in het westen van de Peloponnesos, een streek rond het plaatsje **Pisa** (niet die van de scheve toren). Een grote bezienswaardigheid was een van de zeven wereldwonderen: het twaalf meter hoge beeld van **Zeus**, de man in wiens naam de Spelen georganiseerd werden. De eerst bekende Olympische Spelen waren in het jaar 776 v.Chr. Vanaf ongeveer

570 v.Chr. werd de rijkere streek **Elis** (op zo'n vijftig kilometer van Olympia verwijderd) gastheer, omdat dit gedeelte van het land rijk genoeg was om een dergelijk omvangrijk evenement te organiseren. Dankzij de Engelse dominee **Richard Chandler** werden in 1776 de exacte plaatsen geïdentificeerd.

De precieze oorsprong van de Olympische Spelen is onbekend, maar er zijn wel een viertal fraaie anekdotes in omloop. Zo zou **Herakles**, na het voltooiën van zijn twaalf werken, er een hardloophwedstrijd hebben gewonnen en verordonneerd hebben dat deze race om de vier jaar herhaald moest worden. In een ander verhaal zou oppergod **Zeus** de Titaan **Kronos** er hebben verslagen, reden om hier de Olympische Spelen te organiseren. Een derde versie verhaalde dat koning **Iphitos** van Elis door het orakel van Delphi geadviseerd was om de Spelen te organiseren, om zodoende de Spartanen te dwingen om de oorlog te stoppen. Een vierde variant gaat over koning **Oinomaos** die begrepen had dat de aanstaande echtgenoot van zijn dochter **Hippodameia**, hem zou vermoorden. Om eventuele aanbidders te snel af te zijn, organiseerde hij tegen elke mogelijke huwelijkskandidaat een wagenrenwedstrijd. Daar Oinomaos zelf in het bezit was van onverslaanbare paarden die hij van **Ares**, de god van de Oorlog, had gekregen, won hij keer op keer. Totdat **Pelops**, op wie Hippodameia op slag verliefd was geworden, de assen van Oinomaos' wagen liet vervangen door bijenwas. Pelops won de race, gooide Oinomaos in het ravijn, trouwde met Hippodameia en stelde uit dank voor zijn voorspoed de Olympische Spelen in.

In tegenstelling tot de andere Kransspelen waren er nauwelijks muzische disciplines, behalve wedstrijden voor herauten en trompetters. Het accent lag echter op de atletiek. In eerste instantie was er alleen een hardloophwedstrijd in het stadion van Olympia, over een afstand van 192,28 meter (600 voet, gemeten naar die van Zeus). Weldra werden er ook andere sporten ingevoerd: boksen, worstelen, *pankration* (een soort *free fight*, waarbij alleen bijten, het prikken in mond, neus of ogen of een aanval op de genitaliën niet toegestaan was), paardenrennen, hardloophwedstrijden over langere afstanden en de pentatlon (een vijfkamp, bestaande uit verspringen, discuswerpen, speerwerpen, hardlopen en worstelen). Alle wedstrijden hadden een *winner-takes-all*-principe, aan flauwekul van tweede of derde prijzen deed men niet. De meeste waardering ging uit naar de winnaars van de vechtsporten, want hardlopers werden toch als een soort tweederangsatleten beschouwd.

Zowel de deelnemers als de trainers namen naakt deel aan de Spelen. Ook hieraan liggen verschillende verhalen ten grondslag. Zo zou een atleet tijdens een hardlooptwedstrijd zijn lendendoek hebben verloren – en toch de race hebben gewonnen – zodat het de organisatie een goed idee leek om iedereen in z'n blootje te laten deelnemen. Een andere mythe ging over de moeder van een atleet die zich vermomd had als trainer van haar zoon. Het betrof hier een dochter van **Diagoras van Rhodos**, die haar zoon na de dood van haar man begeleidde. Na zijn winst bij het boksen sprong mevrouw Diagoras over de omheining en haar tuniek bleef haken. Toen ontdekt werd dat er een vrouw aanwezig was, werden de deelnemers gedwongen om hun kleren uit te trekken, om dergelijke misstanden voortaan te voorkomen. De vrouw werd trouwens niet gestraft, uit eerbied voor haar overleden man, broers en zoon, die allen Olympische winnaars waren geweest. De enige deelnemers die niet naakt hoefden, waren de wagenmenners. Zij reden over zulke lange afstanden dat er een kans bestond dat ze onderweg vrouwen zouden kunnen tegenkomen – en zoiets schadelijks mocht natuurlijk niet gebeuren.

Er was nog een groot voordeel aan naaktheid, want bij de loting voor de wedstrijden kon men (de spieren van) de komende tegenstander eens goed bekijken. Mocht deze te indrukwekkend zijn, dan kon men zich schielijk terugtrekken. Dat was legaal toegestaan en te prefereren boven de schande van een nederlaag. In 1999 besloot de president van de internationale volleybalbond, de Mexicaan **Rubén Acosta**, dat de kleding van de beachvolleybalsters er sexier moest uitzien – om de sport beter te kunnen promoten. Hij kreeg bergen kritiek over zich heen (maar dreef zijn zin wel door) – wellicht was het slimmer geweest om de speelsters, met een beroep op de klassieke Oudheid, naakt te laten optreden.

Het Olympische programma

Nadat de Spelen met meerdere sporten waren uitgebreid, bestond het programma uit vijf dagen. **Dag één** was die van de openingsceremonie. Daarnaast moesten de atleten, trainers en scheidsrechters (*hellanodikai*) de Olympische eed afleggen – valsspelen, corruptie en zwarte magie waren verboden. Ook waren atleten verplicht om minimaal tien maanden hard getraind te hebben, en dat moesten ze zweren. Met doping had men minder moeite, alles was in principe toegestaan. De eed werd bijzonder serieus genomen; overtreding ervan zou namelijk een bele-

diging van Zeus betekenen. Als er tijdens een wedstrijd toch iets onrechtvaardigs geschiedde, werden de desbetreffende atleten gestraft met lijfstraffen en/of boetes.

Belangrijk deze eerste dag was ook de vaststelling of iemand wel een vrije Griekse burger was, evenals de indeling in leeftijdscategorieën. Aangezien niemand een geboortebewijs had, was dit de eerste moeilijke opdracht voor de *hellanodikai*. In de categorie jongens (twaalf tot achttien jaar) vonden op deze dag al de eerste wedstrijden plaats. De overige atleten moesten ook een offerande brengen aan de goden. Daarna was er tijd ingeruimd om de Olympische locaties te gaan bekijken.

Dag twee begon met de processie naar het *hippodroom*, de paardenrenbaan. Daarna volgden de wagenrennen (vierspan en tweespan) en het paardenrennen (ruiter op het paard). De hippodroom was zeer breed – er moesten vijftig spannen tegelijk kunnen starten. Aan het eind van de baan moesten de menners en jockey's keren – dit was verreweg het gevaarlijkste en spectaculairste onderdeel van de race. De wagenraces waren de enige sport waar ook vrouwen bij betrokken konden worden – als eigenares van een span.

In de middag begon de *pentatlon*, de vijfkamp. De atleet die drie onderdelen won, werd meteen eindwinnaar. Het kon dus voorkomen dat er na drie onderdelen al een winnaar was. Over het verdere verloop van de pentatlon bestaan nog steeds veel onduidelijkheden, het enige dat zeker lijkt, is dat worstelen de laatst beoefende discipline was. Dag twee werd afgesloten met een winnaarsparade en andere feestelijkheden.

Dag drie begon met een grote eredienst bij de tempel van **Zeus**, waarbij veel en grote offers werden gebracht, zoals een *hekatombe* (honderd runderen). Daarna volgden de verschillende hardloophwedstrijden, waarbij veel atleten aan alle onderdelen deelnamen. Een valse start werd beloond met zweepslagen, een waarlijk afschrikwekkend middel. Deze dag werd afgesloten met een openbaar banket, onder meer door wat er nog over was van de *hekatombe* te verorberen.

Dag vier bevatte de hoogtepunten van de Spelen. Het begon met worstelen, wat een zeer gewaardeerde sport was sinds **Herakles** tijdens zijn twaalf werken geworsteld had met een leeuw, een stier en een reus. Bij het staand worstelen (er bestond ook een grondworstelvariant) was het de bedoeling de tegenstander driemaal ten val te brengen. Er bestonden geen gewichtsklassen of aparte rondes, men begon en ging net zo lang door tot een van de twee atleten definitief gevloerd was (ofwel gewond of gedood). Ook het boksen dat op dag vier beoefend werd,

kende geen rondes, gewichtsklassen of bokshandschoenen. Tenslotte was er nog de *pankration*, een combinatie van de twee andere sporten. Dit was de favoriete sport van de Grieken. In principe kon een atleet alleen maar winnen als zijn tegenstander opgaf (als hij daar tenminste nog toe in staat was).

Op dag vier waren ook de *hoplitodromes*, de hardloophwedstrijden in legeruitrusting. De naakte atleten droegen een helm op hun hoofd, scheenbeschermers aan hun benen en een schild in hun handen. Dit nummer trok veel minder toeschouwers en verdween in de loop van de tijd van het programma. Bij andere Kransspelen werd in plaats daarvan ook wel een fakkelloop gehouden, waarbij men zo snel mogelijk een brandende fakkel naar een heilige plaats moest zien te brengen – een soort estafette, die later ingevoerd werd bij de openingsceremonie van de moderne Olympische Spelen.

Dag vijf bevatte geen sporten meer, maar stond helemaal in het teken van de huldiging van de overwinnaars. Na hun overwinning hadden ze een paars lint gekregen, die ze op deze dag konden inruilen voor olijfkranen. Deze olijvenboombladeren werden met een gouden sikkkel gesneden door een jongetje van de heilige boom die gewijd was aan **Zeus**. Daarna begon het fêteren van de winnaars en werd er tot diep in de nacht gefeest.

Vrouwen

Voor vrouwen was er weinig te doen op de Olympische Spelen, noch als atlete, noch als toeschouwer. Slechts door het bezit van een span paarden (een kostbare aangelegenheid) kon een vrouw officieel deelnemen aan de Olympische Spelen. Ook het mannen van paarden mochten de vrouwen ter hand nemen. De Spartaanse prinses **Kyniska** won in de vierde eeuw v.Chr., op aanraden van haar broer, die wilde aantonen dat paardenrennen een kwestie van geld was en niet van sekse. Een verbod voor vrouwen gold bijvoorbeeld niet voor de Pythische en Nemeïsche Spelen, waar ze zowel welkom waren als deelnemers (onder meer in de muzische disciplines) en als toeschouwers.

Voor vrouwen werden wel aparte spelen georganiseerd: de *Heraia*, ter ere van de godin **Hera**, de echtgenote van Zeus. Ook daar werd een wedstrijd over 600 voet hardgelopen, zij het dat dit niet de voeten van Zeus, maar die van Hera betroffen. Zo liepen ze niet ruim 190 meter, maar ‘slechts’ 160 meter. Er namen alleen ongetrouwde meisjes aan deel, ze waren niet naakt (sorry, meneer Acosta), maar droegen een

tuniek tot boven de knie, waarbij de rechterarm en -schouder onbedekt bleven. De prijs was, net als bij de Olympische Spelen, een olijfkran. Daarnaast mochten ze een portret van zichzelf laten maken in de tempel van Hera. Helaas is er maar zeer weinig bekend van deze spelen; alles wat we weten komt van **Pausanias**, de eerste sportverslaggever/-historicus. Pausanias is ook de belangrijkste bron omtrent de Olympische Spelen.

In de stadstaat Athene stond sport voor vrouwen niet erg hoog in aanzien. De enige lichaamsbeweging in de vrije tijd was jongleren. Een van de weinige wel sportieve aangelegenheden waar vrouwen aan deel mochten nemen, waren de initiatieriten in *Brauron*. Daar mochten jongens een soort tikkertje spelen met deze dansende 'berinnetjes', de meisjes (tot zeven jaar!) die gehuld waren in saffraankleurige kleding. **Plato**, eminent Atheens filosoof, vond trouwens dat meisjes wel degelijk moesten sporten, want in dit opzicht was hij van mening dat mannen en vrouwen gelijk behandeld moesten worden. Het uitsluiten van vrouwen bij sport gold trouwens niet voor de vrouwen in Sparta. Daar werd het juist gezien als een belangrijk onderdeel (hardlopen, worstelen) van de opvoeding, want sterke, gezonde vrouwen zouden in staat zijn om sterke en gezonde zonen te baren.

Op de Olympische Spelen was er trouwens wel altijd één vrouw aanwezig: de priesteres van Demeter – dat zal dus wel een gewilde functie zijn geweest.

Olympische kampioenen

De klassieke Olympische Spelen gingen lang voort, ze speelden zich af tussen 776 v.Chr. tot 393 na Chr., toen de christelijke keizer Theododius ze verbood. Dat betekent dat er een kleine driehonderd Olympische Spelen werden georganiseerd. Zelfs een opsomming van de belangrijkste winnaars (voor zover bekend!) zou al een half boek vergen. Vandaar dat ik er hier een paar heel bijzondere uitlicht.

Alkibiades uit Athene behaalde in 416 v.Chr. de eerste, tweede en vierde plaats tijdens het wagenrennen (hij had zich met zeven combinaties ingeschreven). Tijdens zijn jeugd had hij nog in het *gymnasion* geworsteld, met de filosoof **Sokrates**. Alkibiades won ook op de andere Kransspelen het paardenrennen. Hij gebruikte zijn roem om politicus te worden.

Arrichion uit Phigalia won in 572 v.Chr. en 568 v.Chr. de *pankration*. Vier jaar later, in 564 v.Chr., stond hij opnieuw in de finale, maar zijn

tegenstander hield zijn hoofd in een wurggreep. Met een wanhoopstrap tegen het rechterbeen wist hij zijn opponent alsnog te vloeren en die moest vanwege de pijn opgeven. Maar tijdens deze trap brak Arrichon wel zijn nek en stierf.

Kallias uit Athene was de eerste *periodos*-winnaar in de *pankration*. Hij won de Olympische Spelen in 472 v.Chr. en ook de Pythische Spelen (twee keer), de Isthmische Spelen (vijfmaal) en de Nemeïsche Spelen (viervoudig). Er werd van hem een standbeeld opgericht in Olympia, waarvan het voetstuk met inscriptie bewaard is gebleven.

Kleitomachos uit Thebe won in 216 v.Chr. het boksen en de *pankration* en in 212 v.Chr. het boksen. Zijn huzarenstukje haalde hij echter tijdens de Pythische Spelen uit: op één dag won hij het worstelen, boksen en de *pankration*. Hij was een beroemd asceet (vooral vanwege zijn seksuele onthouding – hij weigerde zelfs naar gesprekken van anderen over seks te luisteren) en zijn beeld (de ‘zittende bokser’) is bewaard gebleven.

Leonidas uit Rhodos won op vier achtereenvolgende Olympische Spelen (164 v.Chr.–152 v.Chr.) alle drie de loopnummers. Dat betekende dat hij zowel sprinter als lange-afstandsatleet was, een wonderbaarlijke combinatie en een fenomenaal succesvol atleet.

Milon uit Kroton was de eerst bekende *periodos*-winnaar in het worstelen. Hij won zesmaal de Olympische Spelen, maar was evenzeer succesvol op de andere Kransspelen: Pythische (zeven overwinningen), Isthmische (tien) en Nemeïsche (negen). Hij was zo sterk dat hij een granaatappel, zonder die te breken, in zijn hand kon houden die niemand hem kon afnemen. Hij stond ook bekend om zijn goede eetlust – op één dag zou hij eens een volwassen stier verorberd hebben.

Phayllos uit Kroton was een hardloper en pent-atleet (vijfkampbeoefenaar). Zijn grootste prestatie behaalde hij bij het verspringen: 55 voet (16,3 meter) – een van de weinige exacte records die ons bekend zijn. Het aardige was dat de sprongbak slechts 50 voet lang was – hij was er dus overheen gesprongen!

Theagenes uit Thasos won ‘slechts’ tweemaal de Olympische Spelen (boksen en *pankration*). Maar hij werd legendarisch omdat hij 22 jaar ongeslagen zou zijn gebleven bij het boksen en in totaal wel 1.300 of 1.400 overwinningen zou hebben behaald in diverse onderdelen, waaronder – heel bijzonder voor een vechter – in het hardlopen.

Marcus Aurelius Demonstratos Damas uit Sardis was de succesvolste atleet van na de jaartelling. Hij werd tweemaal *periodos*-winnaar en

blonk vooral uit in de *pankration* en als bokser. Hij verwierf in tien andere steden het burgerrecht. Ook zijn zoon zou *periodos*-winnaar worden.

De bovengenoemde atleten werden als helden vereerd, zeker in hun thuisstad, en sommigen van hen verkregen zelfs de status van halfgod.

Maar naast de helden waren er natuurlijk ook ‘zwarte schapen’. Naast de vele mannen die zich schielijk (al dan niet legitiem) terugtrokken voordat de strijd begon, waren er ook de echte boosdoeners. Hier zijn enkele mannen die een slechte reputatie opliepen:

Sostratus uit Sicyon, die de bijnaam ‘*acochersites*’, de ‘vingerbreker’, kreeg.

Kleomedes uit Astypalia won in 496 (of 492) v.Chr. het boksen. Maar vanwege een overtreding werd de overwinning hem ontnomen door de *helladodikai* – het feit dat zijn tegenstander doodgeslagen was, had hier niets mee te maken. Kleomedes was zo gefrustreerd dat hij bij terugkeer in zijn geboortestad een school binnenliep en de aanwezige zestig kinderen doodde.

Nero uit Rome was naast keizer ook bezeten van de Kransspelen. Zo verordonneerde hij dat alle spelen in één jaar gehouden moesten worden, opdat hij *periodos*-winnaar kon worden. Hij won inderdaad het wagenrennen tijdens de Olympische Spelen in 64 na Chr. Het begon er al mee dat hij tien paarden voor zijn wagen spande, in plaats van de gebruikelijke vier. Helaas viel Nero uit zijn wagen en bleek niet in staat om verder deel te nemen. De voor 250.000 drachmen omgekochte scheidsrechters riepen Nero uit tot winnaar, ‘*omdat hij anders toch wel gewonnen zou hebben*’. Nero bracht tweeduizend palmen en kransen mee terug naar Rome. Na zijn dood werd hij geschrapt uit de lijst van overwinnaars.